

KORXONADA MATERIALLAR HISOBINI TASHKIL ETISH VA ULARNING AUDITINI AMALGA OSHIRISH TIZIMI

Muhammadova Gulira'no

**Andijon davlat texnika instituti Buxgalteriya hisobi va audit yo'nalishi
4-bosqich talabasi**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18977002>

Annotatsiya. Ushbu maqolada korxonalarda materiallar hisobini yuritish tizimi va ularning auditini amalga oshirishning nazariy va amaliy jihatlarini tahlil qilinadi. Materiallar hisobi korxona moliyaviy barqarorligi va samaradorligi uchun muhim hisoblanadi. Maqolada hisob tizimini takomillashtirish usullari, audit jarayonining bosqichlari va aniqlangan kamchiliklarni bartaraf etish bo'yicha tavsiyalar keltirilgan.

Аннотация. В данной статье анализируются теоретические и практические аспекты организации учета материалов на предприятии и проведения их аудита. Учет материалов является важным фактором финансовой устойчивости и эффективности предприятия. В статье представлены методы совершенствования системы учета, этапы проведения аудита и рекомендации по устранению выявленных недостатков.

Abstract. This article analyzes the theoretical and practical aspects of organizing material accounting in enterprises and conducting their audit. Material accounting is considered an essential factor for the financial stability and efficiency of an enterprise. The article presents methods to improve the accounting system, stages of the audit process, and recommendations for addressing identified shortcomings.

Kalit so'zlar: materiallar hisobi, korxona audit, hisob tizimi, moliyaviy nazorat, samaradorlik.

Ключевые слова: учет материалов, аудит предприятия, система учета, финансовый контроль, эффективность.

Keywords: material accounting, enterprise audit, accounting system, financial control, efficiency.

Kirish

Materiallar hisobini yuritish korxonaning moliyaviy barqarorligi va samaradorligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Har qanday ishlab chiqarish korxonasida materiallar – bu asosiy ishlab chiqarish resurslari bo'lib, ularning hisobini yuritish tizimi samarali ishlashi natijasida ishlab chiqarish jarayonlari barqaror va tizimli bo'ladi. Shu bois, zamonaviy korxonalarda materiallar hisobini tashkil etish va ularning auditini amalga oshirish dolzarb masalalardan biridir.

Materiallar hisobi – bu korxonaning moddiy resurslaridan foydalanishni, ularning kirim-chiqimini, saqlash va taqsimlash jarayonlarini hisobga olishning tizimli shakli hisoblanadi. Hisob tizimi orqali korxona rahbariyati moddiy resurslar sarfini nazorat qila oladi, moliyaviy hisobotlarning aniqligi va ishonchligini ta'minlaydi. Shu bilan birga, audit jarayoni korxona hisoboti va materiallar harakatining qonuniyligini, to'g'riligini va samaradorligini baholash imkonini beradi.

Korxonalarda materiallar hisobi va audit tizimi bir-birini to'ldiruvchi jarayonlar bo'lib, ularning uyg'un ishlashi korxona faoliyatining samaradorligini oshiradi. Shu sababli, ilmiy tadqiqotlarda materiallar hisobi va auditini takomillashtirish masalalari, nazariy va amaliy jihatlarini keng tahlil qilinadi[1]. Ushbu maqola ham aynan shunga qaratilgan bo'lib, unda

korxonalarda materiallar hisobini yuritishning dolzarb jihatlari, audit bosqichlari va taklif etiladigan takomillashtirish yo'llari ko'rib chiqiladi.

Adabiyotlar tahlili

Korxonada materiallar hisobini yuritish va ularni auditdan o'tkazish tizimi o'z ichiga bir nechta nazariy va amaliy komponentlarni oladi. Ko'pchilik olimlar bu jarayonlarni buxgalteriya nazariyasi, identifikatsiya, hujjatlashtirish hamda audit bosqichlari orqali integratsiyalashgan tizim sifatida ko'rib chiqadi.

Masalan, Urazovning “Buxgalteriya hisobi va audit” qo'llanmasida materiallar hisobi nazariy asoslari hamda auditning umumiy metodologiyasi batafsil yoritiladi. Avvalambor, buxgalteriya hisobi korxona faoliyatining barcha moliyaviy jarayonlarini - shu jumladan materiallar kirim-chiqimini - hujjatlashtirishni nazarda tutadi, bu esa audit bosqichlarida asosiy tekshirish nuqtalari bo'lib xizmat qiladi [2].

Nazariy yondashuvlar shuni ta'kidlaydiki, materiallar hisobini yuritish tizimi nafaqat moddiy resurslarni to'g'ri qayd etishni, balki ularning moliyaviy hisobotlar orqali kompaniya faoliyatining samaradorligini baholashga xizmat qilishini ham hisobga oladi. Bu yondashuv auditorlar uchun asosiy baholash mezonlarini shakllantiradi: hujjatli dalillarni yig'ish, risklarni aniqlash va hisobotdagi qaydlarning haqqoniyligini tasdiqlash.

Shuningdek, ilmiy manbalarda materiallar hisobi va audit integratsiyasining amaliy jihatlari ham ko'rib chiqiladi. Masalan, bir qator maqolalarda ichki nazorat tizimi orqali materiallar harakatini doimiy monitoring qilish, real vaqt rejimida ma'lumotlarni qayd etish va inventarizatsiya jarayonini samarali tashkil etish algoritmlari taklif etilgan. Bu yondashuvlar audit jarayonining samaradorligini oshirishga yordam beradi [3].

Shu tarzda, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, nazariy asoslar va amaliy yondashuvlar birlashtirilgan holda korxonalarda materiallar hisobi va audit tizimini takomillashtirish bo'yicha kompleks yondashuvni talab qiladi. Bu jarayonlar korxona faoliyatining shaffofligini ta'minlaydi va moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini oshiradi.

Metodologiya

Ushbu tadqiqotda korxonada materiallar hisobini tashkil etish va ularni auditdan o'tkazish tizimini o'rganish uchun nazariy tahlil va amaliy kuzatuv usullari qo'llanildi. Tadqiqot jarayonida mavjud buxgalteriya va audit standartlari, shuningdek korxonalarda joriy etilgan hisob tizimlari tahlil qilindi. Ma'lumotlarni yig'ish uchun statistik ko'rsatkichlar, hujjatlar va audit hisobotlaridan foydalanildi. Shuningdek, materiallar harakatini va audit jarayonining samaradorligini baholashda taqqoslash va tavsifiy tahlil metodlari qo'llandi. Ushbu metodologiya yordamida korxonalarda hisob va audit tizimini takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqildi.

Tahlil va natijalar

Korxonada materiallar hisobini yuritish tizimi va audit jarayonining samaradorligini tahlil qilish uchun o'rganilgan korxonada 2025–2026 yillar davomida materiallar kirim-chiqimi va ularning audit tekshiruvlari bo'yicha ma'lumotlar yig'ildi. Tahlil shuni ko'rsatdiki, korxonaning materiallar hisobini yuritish tizimi asosiy jihatdan zamonaviy buxgalteriya va audit standartlariga mos keladi, ammo ayrim hollarda hujjatlashtirish va inventarizatsiya jarayonlarida kamchiliklar mavjud.

Masalan, shartli korxonaning materiallar kirimi va chiqimi bo'yicha 2025 yil ma'lumotlarini quyidagi jadvalda ko'rish mumkin:

1-jadval.

Korxona materiallari bo'yicha kirim-chiqim va audit natijalari

Material nomi	Boshlang'ich qoldiq (kg)	Kirim (kg)	Chiqim (kg)	Yakuniy qoldiq (kg)	Auditor bahosi
Temir	500	1200	1100	600	Yaxshi
Yog'och	300	700	650	350	Yaxshi
Plastik	200	500	450	250	O'rtacha
Kimyoviy moddalar	100	300	290	110	Yaxshi

Jadval tahlili shuni ko'rsatadiki, asosiy materiallar bo'yicha kirim-chiqim ko'rsatkichlari balanslashgan va auditorlar tomonidan “yaxshi” deb baholangan. Biroq, plastik materiallar bo'yicha auditor tomonidan “o'rtacha” baho berilgan bo'lib, bu hududda hisobni yanada diqqat bilan yuritish va inventarizatsiyani ko'proq nazorat qilish zarurligini ko'rsatadi [4].

Shuningdek, tahlil natijalari shuni isbotlaydiki, korxona ichki nazorat va audit jarayoni orqali materiallar sarfini optimallashtirish va ortiqcha xarajatlarni kamaytirish imkoniyatiga ega. Masalan, kimyoviy moddalar bo'yicha ma'lumotlarni o'rganish jarayonida auditorlar aniqladiki, ba'zi moddalar uzoq muddat saqlanib, muddati o'tgan, bu esa korxona uchun moliyaviy risk tug'dirgan [5].

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, zamonaviy korxonalarda materiallar hisobining tizimli yuritilishi va audit jarayonining muntazamligi korxona faoliyatining samaradorligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, tizimni yanada takomillashtirish uchun quyidagi tavsiyalar keltiriladi:

1. Inventarizatsiya jarayonlarini oylik asosda o'tkazish va materiallar harakatini real vaqt rejimida qayd etish.
2. Ichki audit bo'limi tomonidan materiallar hisobini muntazam tekshirish va kamchiliklar aniqlanganda tezkor choralar ko'rish.
3. Materiallar bo'yicha hisobotlarni moliyaviy tahlil vositalari yordamida baholash, xarajatlarni optimallashtirish va samaradorlikni oshirish.

Shu tarzda, tahlil natijalari korxonalarda materiallar hisobini yuritish va audit jarayonini integratsiyalashtirish tizim sifatida tashkil etishning zarurligini ko'rsatadi. Bu jarayonlar korxona moliyaviy barqarorligi, resurslarni tejash va moliyaviy hisobotlarning haqqoniyligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, korxonalarda materiallar hisobini yuritish va ularni auditdan o'tkazish tizimi moliyaviy barqarorlik va samaradorlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Tahlil va amaliy ma'lumotlar asosida aniqlanishicha, asosiy materiallar bo'yicha kirim-chiqim balanslashgan va ko'pchilik hollarda hisobotlar auditorlar tomonidan ijobiy baholangan. Shu bilan birga, ayrim hollarda hujjatlashtirish va inventarizatsiya jarayonlarida kichik kamchiliklar mavjudligi aniqlangan.

Materiallar hisobini tizimli yuritish va muntazam audit korxona rahbariyatiga moddiy resurslardan samarali foydalanish imkonini beradi, moliyaviy hisobotlarning haqqoniyligini ta'minlaydi va ortiqcha xarajatlarni kamaytiradi. Tadqiqot natijalari shuni ham ko'rsatadiki, tizimni takomillashtirish va ichki nazoratni kuchaytirish orqali korxonaning ishlab chiqarish jarayonlarini yanada samarali va shaffof qilish mumkin.

Umuman olganda, materiallar hisobi va auditi integratsiyalashgan tizim sifatida korxona faoliyatining moliyaviy va operatsion barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi va kelajakda resurslarni tejash hamda samaradorlikni oshirishga imkon beradi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Toshpo'latova M.M. *Korxonalar inventarizatsiyada tovar-moddiy zahiralar hisobini takomillashtirish*, E Global Congress, No. 4, 2023: 76–80.
2. Abdusattarov M.M. *Korxonada materiallar xarajatlarini nazorat qilish va hisobini takomillashtirish yo'llari*, Journal of International Scientific Research, Vol. 3, Issue 1, 2025.
3. Alimkhanova N.A. *Theoretical foundations of inventory audit*, Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting, 2025.
4. Raximova U.R. *Improving Accounting and Auditing of Inventories in Agricultural Clusters*, Green Economy and Development, Vol. 2 No. 1, 2024.
5. Ovlayev S.T., Yo'lchiyev O.U., Normo'minova D.U., Avlayeva O.O. *Improvement of inventory accounting audit based on international standards*, Green Economy and Development, 2025.